

11. Platformní pokryv Českého masivu: úvod, trias a jura

Platformní pokryv Českého masivu zahrnuje horniny od počátku mezozoika – triasu (podle některých geologů by se k platformnímu pokryvu měly počítat již sedimenty svrchního permu) až po kvartér. Celková mocnost předkvartérních sedimentů ve výchozové části Českého masivu je odhadována kolem 2000 m, z toho největší část patří svrchní křídě v české křídové pánvi, kde bylo vrty zjištěno téměř tisíc metrů. Charakteristickým rysem platformních sedimentů je jejich horizontální nebo velmi ploché uložení, horniny nejsou regionálně metamorfovány ani zvrásněny. Existují lokální výjimky v okolí násunů krystalinika přes klastické sedimenty křídového stáří, kde došlo ke vztyčení jejich vrstev nebo k vytažení tektonických šupin jurských sedimentů z podloží (okolí lužického násunutí v severních Čechách). Rovněž známe z prostředí platformních sedimentů lokální výskyty kontaktně metamorfovaných křídových hornin v blízkosti průniků terciárními vulkanickými tělesy nebo mladoterciárními (miocénními) hornin v okolí přirozeně vyhořelých uhelných slojí (Mostecko, Lounsko).

Z magmatických hornin jsou v tomto období přítomny pouze vulkanity nebo subvulkanity, neexistují granitoidy. Velmi důležitý byl vznik kaolinicko-lateritových zvětralinových kůr během několika časových etap (spodní křída, svrchní křída – miocén), v rámci nichž se vytvořily na serpentinitech křemičité zvětraliny mající charakter různě zbarvených chalcedonů či opálů, případně jde jen o silicifikovaný rozložený serpentinit (siliciofit). Podobné zvětraliny se mohly tvořit v menším množství i na dalších metamorfovaných horninách, např. rulách. Dále vznikaly různé typy silicikrust na horninách bohatých křemenem - na Českém masivu se jedná o křemence zvané sluňáky, případně rohovcové brekcie v okolí výskytů hornin bohatých na rohovce.

Trias

Na území ČR je rozšířen plošně jen velmi málo, známe jej pouze z jv. okraje podkrkonošské pánve, z pánve trutnovsko-náchodské a z obou křídel vnitrosudetské (dolnoslezské) pánve včetně jejího pokračování v Polsku (obr. 1). Navazuje zde na sedimenty svrchního permu.

Na území ČR se jedná výhradně o kontinentální sedimenty, které jsou označovány jako bohdašínské souvrství. Původně uvažované spodnotriasové stáří bylo nutné po nález stopy bipedního dinosaura z podřádu *Theropoda* Marsh, 1881, rozšířit i na středno - svrchotriasové. Spodní část souvrství reprezentují červeně zbarvené polymiktní slepence a hrubozrnné arkózové pískovce, svrchní část je tvořena bělavými kaolinitickými křemennými pískovci. Jsou interpretované jako uloženiiny průtočných jezer a periodických toků. Nejvýznamnější lokalitou je lom Krákorka (U devíti křížů), katastr obce Havlovice, okres Trutnov.

Na sv. okraji Českého masivu v Dolním Slezsku (jižní okolí města Opole v Polsku) jsou zastoupeny nejen kontinentální uloženiiny „pestrého pískovce“ na bázi triasu, ale i mořské karbonáty bohaté na fosílie odpovídající vývoji „lasturnatý vápenec“ (střední trias). Ve svrchním triasu (keuper) bylo v souboru říčních a jezerních červených vápniých jílovců koncem 20. století zjištěno u Krasiejowa celoevropsky unikátní naleziště triasových obratlovců včetně jednoho z nejstarších dinosauridů na světě – býložravého archosaura „*Silesaurus opolensis*“.

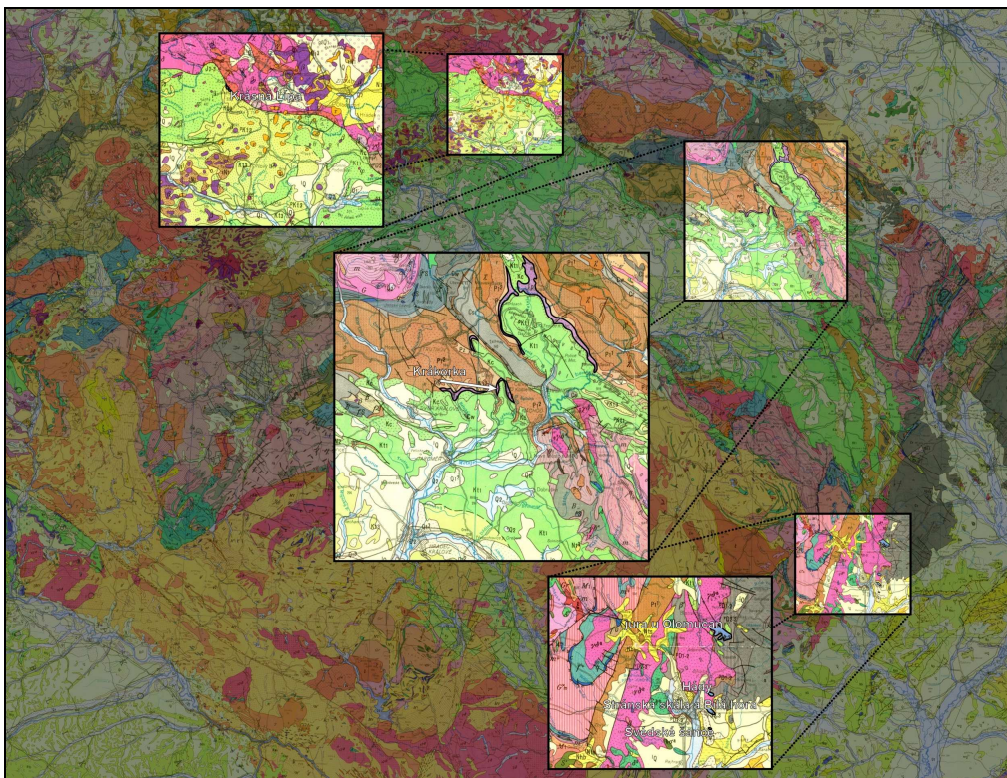
Jura

Co se týče surovin štípaných artefaktů, jde o nejvýznamnější geologický útvar na Českém masivu i v celé střední Evropě, i když výskyty jurských sedimentů ve výchozové části Českého masivu jsou plošně velmi omezené (obr. 1). V Čechách jde o čtyři drobné tektonické šupiny na lužickém nasunutí v jižní části varnsdorfského výběžku (Doubice, Kyjov, Brtníky a údolí potoka Bělá) představované vápnitými pískovci a slepenci na bázi, dolomity, dolomitickými vápenci, výše vápenci s rohovci svrchnojurského stáří (oxford, kimeridž). Jurské horniny byly převážně odtěženy, v současnosti nejlepší výskyt představuje Přírodní rezervace Vápenka, katastr obce Kyjov u Krásné Lípy. Podle literárních údajů z 19. století obsahovaly zdejší vápence konkrecionální rohovce.

Na Moravě jsou jurské sedimenty zachovány jako zakleslý denudační relikv v jv. pokračování blanenského prolomu u Olomučan (střední část Moravského krasu). Stratigraficky je doložen konec střední jury (callow) a svrchní jura (oxford, kimeridž). Nad bazálními písčity vápenci a slepenci následují slínovce (opuky) s vrstvami rohovců a nejvýše jsou vápence s konkrecionálními rohovci.

Druhé území s jurskými vápenci na Moravě je na v. okraji Brna - Hády, Stránská skála, Bílá hora, Švédské šance. Nejrozsáhlejší výskyt představuje Stránská skála, kde jsou obvykle v profilu rozlišovány tři části: spodní rohovcové vápence (35 m), vrstva krinoidového vápence (5 m), svrchní vápence s proužkovanými rohovci (10 m). Rohovce z obou moravských jurských výskytů byly v pravěku intenzivně využívány.

Další drobné ale velmi významné výskyty jurských vápenců z rohovci leží na jižním okraji Českého masivu v Bavorsku. Tyto denudační relikty jsou situovány převážně západně od Pasova a jižně od Dunaje v okolí Ortenburgu a nazývají ortenburská jura, jedna z lokalit je dokonce i severně od Dunaje (Flintsbach).

obr. 1: výskyty triasu a jury v rámci Českého masivu (mapový podklad: Kodým et al. 1967)

Opakovací otázky k tématu:

1. Výskyt a horninová náplň triasu na území ČR.
2. Hlavní výskyty jury na Moravě.